

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 2(22) сәуір-маусым 2020
ISSN 2710-3994

Бас редактор:
Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

- Абашин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызғыз мемлекеттік университетінің ректоры. (Қырғызстан)*
- Аяған Бүркітбай Ғелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)*
- Әлімбаев Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)*
- Әбусейтова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)*
- Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)*
- Голден Кэтті Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)*
- Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)*
- Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Қазақстан)*
- Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)*
- Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)*
- Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қытшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)*
- Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)*
- Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)*
- Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)*
- Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
- Сыдықов Ерлан Бәттайұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)*

Жауапты редактор:
Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы

Ғылыми редактор:
Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Редактор:
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы

Жауапты хатшы:
Қоңқабаева Арайлым

Техникалық хатшы:
Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

- Абашин Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт-Петербурге (Россия)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)*
- Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)*
- Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)*
- Абиль Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)*
- Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)*
- Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)*
- Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)*
- Кокебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)*
- Кумеков Болат Ешимхамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания) Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана» Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Годаньска (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)*
- Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Таймагамбетов Жакен Кожажметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК (Казахстан)*

Ответственный редактор:
Каипбаева Айнагуль Толганбаевна

Научный редактор:
Козыбаева Махаббат Маликовна

Редактор:
Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Ответственный секретарь:
Конкабаева Арайлым Нурболатовна

Технический секретарь:
Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)
Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)

Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Ayagan Burkhitbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassieva – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)

Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Matyghanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)

Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)

Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)

Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)

Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:

Kubeyev Rustem Dzhaulybayevich

Executive Secretary

Konkabayeva Arailym Nurbolatovna

Technical secretary:

Khumarzak Altynbek

FTAHP / MPHTI / IRSTI 03.20.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОЛТҮСТІК ӨңІРІН ЗЕТТЕУДІҢ ТАРИХНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ибраева А.Г.¹, Темирханова А.С.²

¹Т.ғ.д., профессор. М. Қозыбаев ат. СҚМУ.

²PhD докторант. Л.Н. Гумилев ат. ЕҰУ. Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан.

Аңдатпа. *Kіріспе.* Ғылыми мақалада XVIII ғасырдан бастап Қазақстанның солтүстік өңірінің әлеуметтік-экономикалық, саяси мәселелерінің зерттелу барысын Петропавл бекінісінің салынумен болған оқиғалар желісінде қарастырады. Берілген мақалада еліміздің солтүстік өңірі туралы XVII-XVIII ғасырлардан пайда болған алғашқы зерттеулерден бастап саяхатшылар мен арнайы құрылған экспедициялар, революцияға дейінгі, кеңестік, тәуелсіз кезеңдегі отандық және шетелдік зерттеулерге тарихнамалық шолу жасалған. Отандық тарихтағы өзекті тақырыптардың бірі Қазақстанның Ресей империясының құрамына қосылуы. Ресей империясы бастапқы кезден-ақ өзінің бірнеше әскери-барлау экспедициясын жүргізіп, қазақтың ру-тайпалары мекендеген жерлерінде өз бекіністерін сала отырып, қазақ жерін отарлау саясатын жүргізуден бастаған. Әсіресе, Ресей империясының Қазақстанның солтүстік аймақтырына жасаған саяси-экономикалық, әлеуметтік және әскери қадамдары зерттелуі кенже қалған мәселелердің бірі болып қалып отыр. Бұл мақаланың жазылуына арқау болған Орта жүз қазақтарының солтүстік өңіріндегі ата-мекені болған Қызылжар өңірінде іргетасы қаланған сол кездегі маңызды нысандардың бірі Петропавл қаласы тарихының тарихнамасы. Бүгінгі күні Отан тарихының өзекті мәселелерінің зерттелуі барысында деректерді жан-жақты пайдаланудағы қолжетімділігін негізге ала отырып, авторлар Петропавл қаласының зерттелуін жинақы түрде қарастыруды жөн көрді.

Түйін сөздер: күрес, территория, қазақтар, экспедиция, Петропавл, зерттеулер, Есіл, округ, жер, тарихнама, ішкі округ

ВОПРОСЫ ИСТОРИОГРАФИИ СЕВЕРНОГО РЕГИОНА КАЗАХСТАНА

Ибраева Г.¹, Темирханова А.С.²

¹Доктор исторических наук, профессор. СКГУ им. М. Козыбаева. г. Петропавловск, Казахстан.

²PhD докторант кафедры История Казахстана. ЕНУ им. Л.Н. Гумилева. г. Нур-Султан, Казахстан.

Аннотация. *Введение.* В научной статье рассматривается изучение социально-экономических и политических проблем северного региона Казахстана с XVIII века в контексте событий связанной с историей Петропавловской крепости. В данной статье представлен историографический обзор первых исследований северного региона страны в XVII–XVIII веках, материалы путешественников и исследователей специально организованных экспедиций, труды отечественных и зарубежных исследователей дореволюционного, советского и независимого периода Отечественной истории. Одной из актуальных вопросов отечественной истории является проблема присоединения Казахстана к Российской империи. С самого начала Российская империя проводила политику колонизации казахских земель, проводя несколько военных разведывательных экспедиций и строя оборонительные сооружения на землях, населенных казахскими племенами. В частности, изучение политических, экономических, социальных и военных шагов, предпринятых Российской империей в северных регионах Казахстана, остается

актуальной. Исходя из этого можно с уверенностью утвердить что, историография истории Петропавловска является одним из важнейших объектов того времени, который был основан в урочище Кызылжар где автохтонно населяли казахи Среднего Жуза. Интерес к данной проблеме, собранный богатый материал послужил основанием для написания данной статьи. На сегодняшний день, исходя из доступности всестороннего использования данных в ходе изучения актуальных проблем отечественной истории, авторы решили внимательно рассмотреть проблемы историографии города Петропавловска.

Ключевые слова: Петропавловск, земля, округ, Есиль, исследования, историография, внутренний округ, экспедиция, казахи, территория, борьба.

HISTORICAL ISSUES OF RESEARCH OF THE NORTHERN REGION OF KAZAKHSTAN

Ibraeva A.G.¹, Temirkhanova A.S.²

¹Doctor of History, Professor. M. Kozybayev NKSU. Petropavlovsk, Kazakhstan.

²PhD student of the Department of History of Kazakhstan. L.N. Gumilyov ENU. Nur-Sultan, Kazakhstan.

Abstract. Introduction. The scientific article examines the study of socio-economic and political problems of the Northern region of Kazakhstan since the XVIII century in the context of the construction of the Peter and Paul fortress. This article presents a historiographical overview of the first studies of the Northern region of the country in the XVII–XVIII centuries, domestic and foreign studies of travelers and specially organized expeditions, pre-revolutionary, Soviet, independent period. One of the most important themes of the national history is the accession of Kazakhstan to the Russian Empire. From the very beginning, the Russian Empire pursued a policy of colonization of Kazakh lands, conducting several military reconnaissance expeditions and building defensive structures on lands inhabited by Kazakh tribes. In particular, the study of the political, economic, social and military steps taken by the Russian Empire in the Northern regions of Kazakhstan remains a minor problem. The historiography of the history of Petropavlovsk is one of the most important objects of that time, which was founded in the Kyzylzhar region, the homeland of the Kazakhs of the Middle Zhuz, which was the basis for writing this article. Today, based on the availability of comprehensive use of data in the study of topical issues of national history, it was decided to consider the historiography of the city of Petropavlovsk in a concise form.

Keywords: Petropavlovsk, land, district, Yesil, research, historiography, inner district, expedition, Kazakhs, territory, struggle.

Кіріспе

Әлемдік деңгейде Қазақстан өзінің көшпелі өркениетінің дәстүрі мен құндылықтарын барша ғаламға паш етуде. XVIII ғасырдағы Қазақстан жерінде салынған бекіністердің тарихнамасын зерделей келе патша өкіметінің қазақ даласына бағытталған нақты стратегиялық жоспары саяси отарлау және Ресей империясының шекарасын кеңейту мақсатын айқындайды.

Патшалық Ресей осы жоспарды жүзеге асыру барысында Қазақстанның солтүстік аймақтарына әскери қорғану шептерін тартқандығын көреміз. Солтүстік Қазақстан территориясы арқылы өтетін Орынбор, Сібір, Ертіс, Есіл шептерінің салынуы арқылы патша өкіметінің осы жерлерге тұрақтап қалуға ұмтылғанын байқаймыз. Солтүстік Қазақстан жерінде патша өкіметінің отарлау саясатын жүргізудің және бекініс салудың себептеріне сипаттама бере отырып, бұл бекіністер Ресейдің оңтүстік шекарасын қорғауға мүмкіншілік туғызып, қазақ даласына бағытталған саяси қадамдарын жүзеге асырды. Бекіністерде негізінен әскери орыс-казактары орналастырылды. Қазақтарға бекініс маңына көшіп- қонуға тыйым салынды.

Ресей империясының ішкі саяси және экономикалық бағыттары І Петр заманында айқын көрініс тауып, қазақ даласы барлық Азия елдеріне баратын қақпа ретінде саналды. Сонымен қатар, Солтүстік Қазақстан аймағының бай табиғи ресурстарына деген қызығушылығы да жоқ емес еді. Орыс-швед соғысынан кейін экономикасы құлдырауға ұшыраған Ресей өкіметі осы жағдайды ретке келтіру барысында қазақ даласына қарай бағыт ала бастағандығы белгілі. Бұл өлкенің бай ресурстары, балыққа толы көлдерімен, құнарлы жерлеріне деген ұмтылыс күшейе түсті.

Ресей мен Петропавл бекінісі арасындағы экономикалық байланыстары қазақ-орыс қатынастарының жаңа деңгейге шығуына ықпал етті. Ресейдің отарлау саясатының қадамдары халықтың сауда-саттықпен айналысуына да әсерін тигізді. Осыған орай, Петропавл бекінісі Солтүстік Қазақстан аймағындағы ірі сауда орталығына айнала бастады.

Ресей империясы 1822 жылы «Сібір қырғыздары туралы» Жарлық шығарғаннан кейін Петропавл қаласының этникалық құрамы күрт өзгере бастады. Алғашында бекініс әскери адамдар мен орыс, шетел көпестерінен құралған еді. Кейін патша өкіметі Ресейдің еуропалық, орталық аймақтарынан Петропавл қаласына және Солтүстік өңірлерге орыс, татар, поляк, неміс секілді қоныстанушыларды орналастыра бастаған болатын.

XIX ғасырда Петропавл қаласының сауда-саттығы дами түсті, қала маңындағы аймақтарда ірі сауда жәрменкелері ашылды. Солардың бірі Тайыншакөл жәрмеңкесі болатын. Қоныстанушылардың өлкеге ағылып келуімен қалада татар мұсылман медресесі, православие шіркеу мектептері және басқа да ұлт өкілдерінің мәдени ұйымдары ашыла бастады.

XX ғасырдағы Петропавл қаласының зиялы қауымының қызметінен және бағдарламасынан қазақ жастарын білімге тарту, өз басқару жүйесін құру, шекаралық аймақтарды белгілеу сияқты оңтайлы шараларды байқауға болады.

Ақпан және Қазан төңкерісі кезінде Петропавл қаласы толықтай Кеңес өкіметі қолына көшіп, қазақ зиялылары жаппай қуғынға ұшыраған еді.

Материалдар мен әдістері

Мақаланың теориялық-әдіснамалық негізі ретінде шынайылық, тарихилық, жүйелік және салыстырмалы талдау қағидаттары басшылыққа алынды. Қазақстан Республикасы тәуелсіздікке қол жеткізгеннен бастап өз тарихын Кеңестік идеология салып берген сара жолдан шығып, отаршылдық саясаттан туындаған бұрмалаушылықтан арылып, зерттеудің жаңа тәсілдеріне бет бұрды. Бұл мақаланың методологиялық негізін айқындауда, қоғамдық құбылыстар мен үрдістерді зерттеудің диалектикалық материалистік тәсілдері қолданылды.

Жоғарыда аталған мақаланың негізгі дереккөздері архив құжаттарын, мәліметтік жинақтарды, шолуларды, белгілі қоғам қайраткерлерінің естеліктері мен мақалаларын, сол кезеңдегі баспасөз жарияланымдарын, тақырыптық құжаттар мен жинақтарды біріктіріп отыр. Күрделі кезеңдердегі тарихнаманы зерттеу барысында архивтік деректердің ғылыми айналымға молынан қосылуы тақырыпты ашудың ерекшелігі болып табылады және олар бір жүйеге келтіріліп, сыни тұрғыдан талданды. Ғылыми зерттеу барысында тарихилық, жүйелілік, салыстырмалы талдау, жинақтау, объективтілік, ғылыми таным ұстанымдары басшылыққа алынды. Мақалада нақты тарихи қажеттілік, тарихи тағылым, тарихи зерде негізінде қоғамдық-саяси мәселелер бойынша жаңа көзқарастар, ғылыми ойлар ескеріліп отырды.

Талдау

XVIII ғасырдағы Ресей экспедиция құрамында болған П. Рычков, П. Паллас, Х. Барданестің жазба күнделіктерінде Орта жүз қазақтарның Уақ, Арғын, Керей, Қыпшақ, Қоңырат, Найман ру-тайпаларының территориясы Солтүстік Қазақстан жерлерін қоса толықтай Батыс Сібір аймағын қамтығандығы жөнінде құнды мәліметтер кездеседі.

Ресей мемлекетінің Петропавл бекінісін салудағы басты қадамдарының бірі Орынбор, Сібір шебінің арасын қысқарту және Қазақ даласына жылжуға бағытталған еді. Осыған орай, Жаңа Есіл шебінің салуына байланысты Қызылжар өңірінде Әлие Петр атындағы бекіністің де іргетасы қаланды.

Патша өкіметінің Солтүстік Қазақстан жерінде әскери бекіністі салуының мақсаты және экономикалық, әлеуметтік қадамдары, Қазақ даласы арқылы Орта Азияға, Үндістанға баратын Кам сауда жолын өз бақылауында ұстау болатын. Сонымен қатар, аталмыш жұмыста авторлар қазақ жүздерінің этникалық территориясын көрсетуге тырысқан. Осыған орай, Солтүстік Қазақстан облыстық мемлекеттік архивінің және Ресей Федерациясына қарасты Омбы облысының тарихи архивіндегі құжаттар мен отандық және Ресей ғалымдарының еңбектеріндегі мәліметтер, Орта жүз қазақтарының этникалық территориясын нақты көрсетуге мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу тақырыбының күрделілігіне және хронологиялық ауқымының кеңдігіне орай, мәселенің тарихнамалық деңгейін төңкеріске дейінгі, кеңес кезеңі және қазіргі кездегі ғылыми еңбектер негізінде үш кезеңге бөліп талдауға болады. Төңкеріске дейінгі авторлар XVIII ғасырда Ресейдің Қазақстанға жасаған саяси қадамдары мәселелерін қарастырған. Олар қазақ этнографиясы мен қазақ жүздерінің көші-қон жерлерін зерттеу барысында алынған мәліметтерді саралау арқылы жазылған. XVII ғасырда орыс-казактарының басшысы болған Ермактың Сібірді жаулап алуын және Есілдің төменгі ағысындағы, Ертістің және Тобылдың маңындағы алғашқы бекіністердің салуын С.У. Ремезовтың «Книга большого чертежа» атты еңбегінде құнды мәліметтер келтірілген (Ремезовская летопись, 2006).

Бұл бекіністер кейін форпостар мен бекіністер шебіне айналды. Еңбектердің құндылығы сол уақыттағы жасалған жағрафиялық карталарда қазақ тайпаларының мекендеген жерлерінің территориялары айқын көрсетілген. Орыстардың Сібірге келгенге дейін бұл аймақта қазақтың ру-тайпаларының жері болғаны туралы дәлелдер жетерлік.

Бұл деректерде XVIII ғасырдағы Ресей экспедицияның мүшесі болған неміс ғалымы Г.Ф. Миллер еңбегін атап өтуіміз қажет. Ол Қазақстанның солтүстік аймақтарына бағытталған бірнеше экспедициялардың мүшесі болып, жергілікті халықтардың орналасқан елді мекендерін сипаттаған және сол мекендерінің атауларын да жазып отырған. Миллер орыс бекіністеріне сипаттама бере отырып, Батыс Сібір аймағын мекендеген Орта жүз қазақтары туралы құнды мәліметтер келтірген. Мәселен, еңбегін парақтай отырсақ: «Батыс Сібір жерлері ежелден қазіргі Орта жүз қазақтарының құрамындағы Керей тайпасының ата-қонысы екендігіне күмән жоқ» – деген пікірлерді кездестіреміз (Күзембайұлы, Әбіл, 2015).

Швед ғалымы академик Иоганн Петер Фальктың күнделігінде Орта жүз қазақтарының территориясы бекіністер маңында орналасқаны туралы сипаттама береді (Фальк, 1824).

Ресей ғалымдарының арасынан С.М. Соловьевтің «История России» атты еңбегінде Ресейдің Еуропа мен Азия арасындағы сауда-саттығын көрсетіп, Ресей мемлекеті тек баюға ғана ұмтылғанын ашып айтады (Соловьев, 1988).

В. Лебедевтің «Из истории сношений казахов с царской Россией в XVIII веке» атты мақаласында XVI-XVIII ғғ. қазақ-орыс қатынастарын талдай келе, Ресей империясының қазақ жерлерін отарлау, тонау саясатын ашуға тырысып, «грабительская сущность колониальной политики царизма» - деп патшалық Ресейдің отарлау саясатын әшкерелейді. Ол І Петрдің: «чрез многих изволил осведомиться об оной орде, ... всем азиатским странам и землям оная де орда ключ и врата и той ради причины оная де орда потребна под российской протекцией быть, чтобы только чрез их во всех странах коммуникацию иметь и к российской стороне полезные способные меры взять», - деген сөзінен үзінді келтіреді (Лебедев, 1936).

XVIII ғасырдың екінші жартысында жарық көрген зерттеулердің бірі Петр Рычковтың еңбегінде Қазақ даласы, қазақтардың салт-дәстүрлеріне көңіл бөліп, Қазақ жүздерінің этникалық территорияларына қатысты құнды деректер мен мәліметтер береді (Ерофеева, Жанаев, 2006).

Қазақ тарихының Геродоты атанған А.И. Левшин өзінің 1832 жылы жарық көрген «Описание киргиз-казахских, или киргиз-кайсацких орд и степей» атты еңбегінде Ресейдің жағрапиялық орналасқан бекіністеріне сипаттама бере келе, Қазақстанның Ресей құрамына қосылуының саяси бағытының негізінде болғанын айқындайды. Алайда евроцентристік көзқарасты ұстана отырып А.И. Левшин Қазақ даласының Ресейге өз еркімен қосылғанын және қазақтар мен орыс-казак арасындағы болған қақтығыстарға орыс казактарының көшпенділерден бекіністе қорғануға мәжбүр болды деп, қазақтардың жасалған шабуылы олардың қанына біткен тонаушылығы екендігін айтып, патша өкіметінің жақтаушысы болды (Левшин, 1996).

Төңкеріске дейінгі Ресей тарихшылары Н.И. Костомаров, Н.М. Карамзин сияқты ғалымдар отарлау саясатының маңыздылығының туындағанын айта отырып, бастапқы рөлді империяның «самодержавиясына» береді және Қазақстан жеріндегі бекіністердің құрылысына қатысқан орыс офицерлері жергілікті көшпелі халықтарды өркениеттен қалып қойған, ешқандай мәдениеті болмаған деп пайымдайды.

XIX ғасырдың ортасына қарай патшалық Ресей өкіметі Қазақ даласына ішкерлей кіру жоспарының бағытын күшейте түсті. Осы істі жүзеге асыру барысында бірнеше әскери тарихшылардан құралған топ жасақтауға бел буады. Осыған орай Ресейлік бірнеше ресми ғылыми қоғамдар ашылған еді. Олардың ішінде В.В. Бартольд, В.В. Вельмянов-Зернов сияқты белгілі ғалымдардың еңбектері Қазақ ұлтының және жалпы Қазақстан тарихының зерттеу әдебиеттерін толықтыра түсті.

Әсіресе, Ресейдің отарлау әкімшілігі қызметкерлерінің Қазақ даласына бағытталған саяси-экономикалық жоспарлары мен бір-біріне жазған баяндамаларында құнды мәліметтерді кездестіреміз. Олар П.И. Небольсин, П.А. Золотов, И.И. Крафт, Х.Х. Киндерман сияқты Сібір және Жаңа Есіл шебіндегі губернияларының кеңселеріне жазылған қолжазба хаттарын айта аламыз.

XVIII ғасырдың екінші жартысында П.И. Рычковтың, И.Г. Андреевтің, зерттеулері жарық көрді. Бұл еңбектердің маңыздылығы, авторлар сол кездегі оқиғаның және патшалық Ресейдің отарлау саясатының куәгерлері болды, қазақ басшыларымен отарлау әкімшілігімен болған қарым-қатынастарға сараптама жасай отырып баға берген.

Мысалы, И.Г. Андреевтің «Описание Средней орды киргиз-кайсаков» атты еңбегінде Орта жүз қазақтарының ішкі саяси жағдайын аша отырып олардың территориялық шекарасын көрсетіп, қазақтардың ішкі Сібір линиясына көшуге мәжбүр болуы, сонымен қатар отарлау әкімшілігінің әдістерімен жасалған іс-әрекеттері туралы жазады. Еңбекте тарихи-жағрапиялық мәліметтер баршылық, бұл ақпараттарды Ертіс, Тобыл-Есіл, Өскемен секілді бекіністердің дамуы үрдісі бойынша Орта жүз қазақтарының өмірін бақылау арқылы алынған болатын (Андреев, 1998).

1844 жылы П.А. Словцовтың «Историческое обозрение Сибири» атты еңбегінде Жаңа Есіл шебі құрылысы және Есіл қазақтары туралы мынадай жолдар кездеседі: «Эти зверонравные люди около половины XVIII в. были вынуждены искать покровительства России, делались подданными в лице своих ханов и почетных людей» - деген (Словцов, 1886).

Сонымен қатар, А.Н. Радищев өз жазбаларында империяның отаршылдық саясатына қолдау білдіру пиғылын ұстанады. Ол 1791 жылы осы аймақтағы Ащы шеп арқылы Сібірге бара жатқан кездегі күнделік жазбасында Сібірдің Ресейге қосылуының үлкен маңызы бар екендігін және оның негізін қалаған орыс ұлты деп көрсете отырып, жергілікті көшпелі халықтың жаңа қоныстаушыларға наразылық көрсеткені туралы айтады.

А.Н. Радищевтің ой-пікірі тұжырымдамаларын Н.М. Ядринцев, С.С. Шашков, П.Н. Буцинский, Г.Н. Потанин, П.Н. Головачев, Г.Е. Катанаев, есаул П.Г. Путинцев, старшина Ф.Н. Усов, В.И. Щеглов сияқты орыс казактары орыс ғалымдары қолдап, идеологиялық тұрғыдан өз еңбектеріне арқау етті. Атап айтсақ, Г.Е. Катанаевтың «Историческая справка о том, когда и как постороен город Омск» атты еңбегінде айқын көрініс табады.

Сібір казактарының идеологтарының бірі болған, жоғарыда атап кеткен, Г.Е. Катанаевтың Қазақстанның солтүстік аймақтары туралы көптеген еңбектерінен бір қысқаша үзінді келтірсек: «Зная историю, что во время занятия русскими линии от Омска до Звериноголовки (называемой теперь Горькой), киргиз (казақ авт.) не было и во времена первых разведок степей сподвижниками Ермака... Не было их здесь и все XVII столетье... Только с падением Джунгарского ханства в 1757 г. киргизы быстро двинулись на север» (Катанаев, 1904).

Осылайша автор патша өкіметінің орыс-казактары арқылы Есіл даласының Ертістен Тобылға дейінгі Ресейдің отарлық саясатын өз еңбектерінде жақтап жазғаны айтылады

Алайда, Абылай сұлтанның 1759 жылдың 22 қазанында Үй шебінің командирі Роденге жазған хатында мынайдай қызықты бір мәлімет кездеседі: «Осы айдың бас кезінде орыстар Қызылжар (Красноярск) бекінісінің іргесінен казактардың 20 жылқысын қуып әкетіпті. Соңынан Құлеке батырды жіберіп отырмын, оның тапқан-таппағанын білмеймін», – делінген (Тайшыбай, 2011). Бұл хаттан байқайтынымыз, Абылай сұлтан Петропавл бекінісінің тұрған жерін тарихи түрде «Қызылжар» деп атаған және бұл атауды осы жердегі Ресей бекінісіне тән атау ретінде қолданған, демек, Петропавл деп ат қойып бекініс салғанда орыс шекара әкімшілігінің қай жерді атағанын нақты білген.

Сібір линиясының әскери қолбасшысы Х.Х. Киндерманның бастауымен Тобылдағы Звериногололадан бастап Омбы бекінісіне дейін шеп тартыла бастайды. Осыған орай, шеп бойында Петропавл, Пресногорьковский, Пресновский, Становой атты бекіністер мен форпостар бой көтере бастаған еді. Құрылысқа Вологод әскери жасақтары және Есіл шебінің тұрақты емес әскери жасақтары тартылды. Солтүстік Қазақстан облыстық мемлекеттік архивінің қорындағы құжаттарды зерттеу барысында XVIII ғасырда Ресейдің салған Ертіс, Сібір, Есіл шептері осы уақыттан бастап шекаралық міндетті атқарғаны туралы мәліметтер өлкетанушы Бенюхтың еңбектерінде кездеседі.

В.А. Остафьевтің тарихтағы көзқарасына қарайтын болсақ, ол Ресей империясының Солтүстік Қазақстан аймақтарын қолдан жасалған күштеп қосып алуы дей келе, орыстардың қазақ жерлерін еркін жолмен отарлауы болған емес деп өз пікірін айтады.

Төңкеріске дейінгі кезеңдерде отандық зерттеушілердің еңбектерінде Қазақстанның Ресейге қосылуының ашылмаған тұстарын көрсетуге тырысқан қазақтың аяулы ұлдарының бірі, тұңғыш ғалым Ш.Ш. Уәлиханов қазақ халқының этнографиясын, жағрапиясын, фольклорларын зерттей келе, патша өкіметінің отарлау саясатының қазақтарға тигізген зардабына ерекше көңіл бөлді. Сол себептен ол Ресей өкіметінің қазақтарға жасалған әскери әрекеттеріне қарсылық танытып, полковник Черняевқа әскерден кетуі жөнінде өтініш жазады және автор зерттемелерінде Ресей Қазақстанды отарлау саясатының негізін ашып көрсетеді.

Осындай мәселелерді Ә. Бөкейхановта көтеріп, өзінің «Исторические судьбы киргизского края и культурные его успехи» атты еңбегінде ол жаулап алу, басып алу деген ұғымдарға анықтама бере отырып, патша өкіметін қазақ жерлерін күштеп әскери жолмен бағындырғанын дәлелдеп қана қоймай саяси тұрғыдан орыстарды қазақ жерлері қызықтырған, сонымен қатар, автор өз еңбектеріне қорытынды жасап, Ресейдің отарлау саясатының еркін отарлауы және әскери күшпен отарлау екі бағытын көрсетеді (Айдарова, 1945).

Кеңес кезеңінің тарихнамасына тоқталатын болсақ, М.Дулатовтың Қазақстанның Ресейге қосылуының мәселесі патша өкіметінің көздеген отарлау саясаты болғандығын және отандық тарихнамада тарихи шындықтар бұрмаланып жазылды деп айтты.

Белгілі түркітанушы Л.Н. Гумилев европоцентристік көзқарасты қатты сынап өз еңбектерінде Қазақстанның солтүстік аймақтары этникалық түркі тектес халықтарының атамекені екенін дәлелдеп, Ресейдің қазақ жерлеріне жасалған орыс халқының эскпансиясы деп атап кеткен еді (Гумилев, 1993).

А.Ф. Рязанов, В.П. Вяткин, В.Ф. Шахматов сияқты зерттеушілер құнды деректерге сүйене отырып, Ресейдің қазақ жерлерін отарлау кезеңдерін зерттеу барысында патшалық отарлау саясатқа ғылыми тұрғыдан шынайы баға берген. Бұл қадамдары арқылы Ресейдің қазақ жерлерін отарлау саясатының еркін түрде қосылуын жоққа шығарған болатын, алайда кейін тоталитарлық жүйеден қысым көргендіктен өздерінің ғылыми жұмыстарында қате кеткенін мойындауға мәжбүр болып, бастапқы пікірлерінен бас тартты.

Соған қарамастан жоғарыда аталған авторлардың еңбектері осы уақыттағы отарлау саясатының себеп-салдарын анықтау барысында септігін тигіздігін айта кету керек.

Отандық тарихнамадаға өз үлесін қосқан белгілі тарихшы Е.Б. Бекмаханов өзінің монографиялық еңбегінде XVIII-XIX ғасырлардағы Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуын терең қарастырған болатын. Автор Қазақстанның солтүстігіндегі Жаңа Есіл немесе Ащы шебін салу әдістерін Ресейдің қазақ жерлерін басып алу мақсатында салынғанын және сол үшін жергілікті халықтың наразылығы өршіп, ұлт-азаттық көтерілістердің болғандығын шынайы жазған еді. Осындай шыңдық үшін Кеңес өкіметі тарапынан қатты сынға ұшырап, қудалауға ілеккен және ұлттық тарихқа деген көзқарасын өзгертуге мәжбүрлеген.

Белгілі этнограф М.С. Мұқановтың еңбегінде Қазақстанның солтүстік территориясын араб, парсы, византия, батыс еуропалық, қытай жазба деректеріне сүйене отырып сондай-ақ, Қазақстан жерінде болған немесе басқалардың мәліметтері бойынша Қазақ даласын суреттеген саяхатшылар мен тарихшылардың еңбектерінің негізінде зерделеуге тырысқан. XV ғасырларда құрылған қазақтардың тарихи этникалық территориясы қазіргі Қазақстан Республикасы территориясында өмір сүріп жатқан қазақтардың жері екендігін дәлелдеген еді (СҚОММ 158-к., 1-т, 328-іс).

Осы тақырып төңірегінде Қазақстанның Ресей империясының құрамына кіруі, патша өкіметінің саяси-экономикалық, әлеуметтік және әскери қадамдарымен жасалған іс-әрекеті, сауда-саттық қарым-қатынас, мәдени үдеріс сияқты мәселелерді қарастыру қажеттігі туындағанын да айта кету қажет.

Ғылыми тұрғыдан негізделген және зерделеу барысында Ресей империясының сол кездегі Солтүстік Қазақстанның Қызылжар аймағында Петропавл бекінісін салудың мақсаты мен осы өңірдің отарлауының шынайы тарихын ашу мақсатында бірқатар ғылыми еңбектер атап айтсақ, кандидаттық, докторлық диссертациялар қарастырылды.

Мәселен, К.М. Туманшинның «История Петропавловска и Петропавловского уезда во второй половине XIX в. начале XX в.» атты еңбегінде: «Ресейдің қазақ жерлерін қосып алуы барысында және бекініс құрылысы жүргізілгенде қазақтар қарсылық көрсетпеді» - деп атап көрсетеді (Туманшин, 1960).

Бұл еңбектер кеңестік идеология тұрғысынан жазылғандықтан, бекіністердің салынуының түпкілікті мақсаты мен себептері айтылмағандықтан, Отан тарихында бекіністерге байланысты ашылмаған тұстары баршылық. Авторлар қауымы ғылыми зерттеулердегі олқылықтарды ескере отырып, бекіністер салынуының геосаяси, экономикалық, мәдени-әлеуметтік жағынан қарастыруды жөн көрді.

Кеңес заманында жазылғанына қарамастан Н.Г. Апполованың, М.С. Мұқановтың, Ж.Қ. Қасымбаевтың еңбектері Қазақстан тарихын жаңа қырынан қаруға, экономикалық, саяси, әлеуметтік, этникалық жағынан зерттеуге мүмкіншілік туғызып отыр. Мәселен, Ж.Қ. Қасымбаевтың еңбегінде Ертіс маңында салынған бекіністерге сипаттама бере отырып, ауқымды түрде қарастырылды. Шаруашылық, экономикалық дамудың маңыздылығын көрсетіп, Ресей

империясы мен жергілікті халықтың арасындағы байланыстарын айқындап береді.

Шет ел зерттеушілерінің арасынан М.Б. Олкотт өзінің «Қазақтар» атты еңбегінде: «Қазақ жерлерінің отарлануы Ресейдің патшалық империялық саясаты, дей келе, қазақ жерлеріне орыс халқы бекіністер шебінің салынуы арқылы қазақ жерлерін біртіндеп Ресей империясын құрамына қосып алуы патша өкіметінің бұл өңірдегі саясатын айқындайды» - деп атап көрсетеді.

Зерттеуші Ю. Скайлердің пікірінше қазақ даласындағы бекіністердің рөлі, орыс горнизондары қазақ даласына орыстар жағынан әскери қауіп төндіріп тұр, деп түсіндіреді (Скайлер, 1994).

Джордж Демконың «Орыстардың Қазақстанды отарлауы 1896-1916 жж.» атты еңбегінде Ресейдің Қазақ даласына стратегиялық жоспарланған бағыттарының бірі екендігін айтса, ағылшын тарихшысы А. Краусс Ресейдің Қазақстанға және Орта Азияға нақты бағытталған отарлау саясатын жүргізді, деген пікірін білдірген.

Академик М.К. Қозыбаев Қазақстан жерлерін Ресей империясының геосаяси бағытына көзделген, қызығушылығы болған отарлау саясатын айқындап, Қазақстанның Ресей империясының құрамына өз еркімен қосылды деген тұжырымнан бас тарту керектігін ашық айтқан.

Солтүстік Қазақстан аймағы мен Петропавл қаласына қатысты біршама мәлімет жинаған өлкетанушы М.И. Бенюхтың пікірінше, XVIII ғасырда Ресей өкіметінің басқыншылық саясатының басымдығы және Кеңес заманында отарланған жерлердегі халықтардың этникалық территориясын әділ түрде қарастыру керек екендігін айтады. Солтүстік Қазақстан облыстық мемлекеттік архивінде автордың жинаған жеке қорындағы, Ескі Есіл шебі туралы қол жазбаларында бірнеше сауалдарға жауап іздейді. М. Бенюхтың пікірінше, Ресей өкіметі XVIII ғасырда отарланған жерлерін заңды түрде бекітпегенін және өз шекарасын жабық күйде ұстап отырғанын айтады. Қорытындылай келе, автор Батыс Сібір шекарасының заңды күші болмағанын дәлелдейді.

Өлкетанушы А.И. Семеновтің «Город Петропавловск за 200 лет (1752-1952 жж.)» атты еңбегінде қазіргі Петропавл қаласы тұрған жерде, тіпті облыс аймағында, 1752 жылы Ресей мемлекеті бекіністер желісін салғанша, «қазақтар қоныстанбаған, тіпті, мысалы, 1694 жылы осы жермен Түркістанға қарай Есілді жағалап өткен Сібір казактары «бірде-бір тірі жанды көрмеген» деп жазады. Одан әрі, «бекініс қазақтарды жоңғар шапқыншылығынан қорғау үшін», яғни қазақтардың мүддесі үшін салынған болатын, дейді (Семенов, 2010). Бұл – ақиқатқа көпе-кернеу қиянат жасаушының сөзі. Себеб, 1745 жылы күзде Қалдын Серен қайтыс болғаннан кейін-ақ, оның ұрпақтары, отбасы хан тағына таласып, өзара қырқысты бастап, он жылға жетпей Жоңғар хандығының шаңырағын ортасына түсті де, ошағына су құйған көрші Қытай бір кездегі әлуетті мемлекетті жер бетінен жоғалтып жіберген.

Қазіргі таңда отандық тарихшылар отарлау саясатын жаңа тұрғыдан қарап зерттелмеген тұстарды зерделей келіп, қазақ жүздерінің этникалық территориясын айқындап көрсетуде. «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы аясында 2010 жылы басылып шыққан «Қазақстан тарихы этникалық зерттеулер» атты жинақтың 8 томында Орта жүз қазақтарының тек бір ғана Арғын тайпасының көші былай сипатталған: «Арғын руларының көші-қон аймағы жаз айларында Сарысу мен Есілдің жоғарғы ағысы бойы аралығындағы жайылымдарды пайдаланған» - деп жазылған.

Петропавл қаласының тарихы Қазақстанның солтүстік аймақтарында Семей, Өскенмен, Омбы секілді XVIII ғасырда бекеністер мен қалаларымен пайда болуы, патша өкіметінің Сібірді отарлауымен Қазақстанның Ресей құрамына енуімен орыс-қазақ қатынастары дамуымен тікелей байланысты. Сондықтан аталмыш ғылыми зерттеу Ресейдің Солтүстік Қазақстанды отарлауының басты қадамдарына негізделген. Осылайша Ресейдің қазақ жерлерін отарлаудың саяси-экономикалық, әлеуметтік салдарын ашуға мүмкіншілік береді.

Белгілі тарихшы М. Әбдіровтың «Хан Кучум известный неизвестный» атты еңбегіне жүгінсек, VIII-XI ғғ. Қазақстанның солтүстік-шығыс және Сібірдің оңтүстік аумақтарында күшті де мықты қыпшақ-қимақ тайпаларының мемлекеті болғаны, этникалық тұрғыдан осы халықтардың барлығы түркі тектес екендігін көрсетіледі.

Отандық зертшілер М. Қойгелдиев, Т. Омарбеков, М. Мырзахметов, Ж. Артықбаев, А. Шалғымбеков, А.Ф. Ибраева, М. Әбдіров, Ж. Жаппасов, А. Сейтқасымов, С. Мәшімбаев, З. Тайшыбай, С. Мәлікова, Е. Қуандық секілді ғалымдардың Қазақстанның Ресейге қосылуының мәселелерін өз еңбектерінде айқындап көрсетеді.

Мәселен, А.Б. Шалғымбековтың 2002 жылы жарық көрген «Ресей империясының әскери жылжу тарихы және Қазақстанның солтүстік аймақтарда тұрақтап қалуы (XVIII ғасырдың екінші жартысы XIX ғасырдың бірінші жартысы)» атты еңбегінде Ресей империясының Қазақ хандығының жерлерін әскери күшті қолдана жүріп отарлағаны айтылады. Сонымен қатар, Қазақстанның солтүстік аймағындағы бекіністердің салынуудағы мақсаты, себептері, маңыздылығы, қазақ жүздерінің этникалық территорияларын айқындап көрсетеді.

Ресейдің Ғылым академиясының Ресей тарих институтының 2008 жылы Мәскеу қаласында жарық көрген еңбектің авторлары тарих ғылымдарының докторы В.В. Трепавловтың басшылығымен «Русские в Евразии XVIII-XIX вв. Миграции и социокультурная адаптация в иноэтнической среде» аты еңбегінде сол уақыттағы патша өкіметінің Қазақ жеріне отарлау саясатын көрсете отырып, қазақ жүздерінің ата-қоныстары орыстардың Сібірге келмей тұрып, Қазақ хандығының территориясы болғаны айтылады.

Монографиялық еңбекті жазу барысында көптеген құнды архивтік деректер ғылыми айналымға қосылды. Атап айтсақ, Солтүстік Қазақстан облысының архивінің құжаттарынан, өлкетанушы М.И. Бенюхтың № 158 жеке қорынан 304, 305, 306, 307, 308, 312, 313, 314, 315, 317, 321, 322, 326, 328, 330, 333, 335, 336, 338 істері қаралып, Қ. Мұқановтың № 1273 жеке қорындағы № 7, 8, 11, 12, 13, 18, 20, 21, 24, 26, 37 материалдар қаралды.

Жалпы, зерттеу жұмысын жазуда қолданылған деректердің сипаты мен мазмұнына қарай бірнеше топқа бөліп қарастыруға болады.

1-ші топта, құқықтық-нормативтік құжаттар, сонымен бірге сол уақыттағы Ресей империясының Жаңа Есіл шебі бойындағы бекіністерге әскери орыс-казактарын орналастыру туралы мемлекеттік актілері мен жарлықтары, орыс офицерлерінің Қазақ өлкесі туралы жазылған баяндамалары және Жарлықтар.

2-ші топта, XVIII ғасырдағы Сібірге, Қазақ даласына жіберілген экспедиция құрамында болған ғалымдардың жазып кеткен күнделіктеріндегі мәліметтер, атап айтқанда, Г. Георги, П. Паллас, П. Рычков, Х. Барданестердің қазақ даласының жер-су аттары туралы жазбалары.

3-ші топта, Қазақстан Республикасының Ұлттық электрондық кітапханасын «Kazneb kz» қорындағы ғылыми басылымдар, Кеңес заманындағы жарық көрген ғылыми кітаптар оның ішінде «Статические материалы по подворному обследованию переселенческих хозяйств 9 типичных поселков» сияқты сирек кездесетін кітаптар қаралды.

Н.Г. Аполованың «XVIII-XIX ғасырлар аралықтарындағы Қазақстанмен Ресей арасындағы экономикалық байланыстары» атты еңбегін ерекше айта кетуге болады.

Бұл еңбекте Петропавл бекінісіндегі Ресей мен Қазақстан арасындағы сауда-саттық қарым-қатынас жан-жақты зерттелген.

4-топта, Солтүстік Қазақстан облыстық мемлекеттік архивінің қорлары қаралып, Петропавл тарихына қатысты құнды мәліметтер алынды. М. Бенюх қорындағы жазбаларда Абылай ханның саясаты сипатталған, сонымен қатар, Құлсары мен Құлеке батырлардың ерлігі туралы мәліметтер келтірілген.

5-шы топта, Ресей Федерациясының Омбы қаласындағы «Омбы облысының тарихи архиві» қорындағы құжаттар қарастырылып, оның ішінде генерал-лейтенант Г.Е. Катанаевтың жеке қорынан Петропавл бекінісіне байланысты құжаттары қаралып, енгізілді.

Қорытынды

Қазіргі кезде елімізде Отан тарихын зерделеуге айрықша маңыз беріліп отырылғаны мәлім. Соңғы жылдары Отан тарихының беймәлім тұстары ашыла бастады. Алыс, жақын шетелдердің архив және кітапхана қорлары ақтарылып, тарихымызға қатысты талай құнды дүниелер елімізге әкелініп, ғылыми айналымға қосылуда. Осылай тәуелсіздіктің арқасында тарихымыздың бұрын бұрмаланып айтылмай келген, зерделенбей жатқан тұстарын қайта жаңғыртуға мүмкіндік туды.

Дегенмен, тарих ғылымындағы осындай жетістіктермен қатар, зерттелуі кенже қалған мәселелер де жоқ емес. Әсіресе, мұның өңірлер, ғылыми тілмен айтқанда, аймақтану мәселесіне тікелей қатысы бар. Қызылжар өңірінің тарихында да зерттеушілерді қызықтыратын тұстар баршылық. Авторлар өңірдің этникалық және этногенез тарихына, дәлірек айтсақ, автохонды қазақ халқына қатысты тарихнаманы жан-жақты талдаған.

2004 жылдан бері Мемлекеттік «Мәдени мұра» бағдарламасының аясында көптеген бұрын соңды белгісіз болған тарихи деректер табылып, шетелдерден құндылығы жоғары архив құжаттары мен жазба еңбектер қайтарылып, ғылыми базамызды толықтырылды. Осы дерек көздерді пайдалана отырып Қазақстанның солтүстік өңірлерінің Ресей империясы үшін стратегиялық маңызы бар аймақтың болғанын байқаймыз. Қызылжар жерінде салынған Әулие Петр атындағы және де Қазақстанның Ресеймен шекаралас аймағындағы бекіністердің салынуудағы орны мен ерекшеліктерін көре аламыз. Осыған орай, Ресей өкіметінің шығыс елдерге бағытталған саясатына сараптама бере отырып, патшаның әскери күшке сүйеніп экономикалық, саяси-әлеуметтік қадамдарын ашуға мүмкіндік туғызды. Сондай-ақ Петропавл бекінісінің Ресей империясы үшін атқарған рөлі мен себеп, мақсаттарын және отарлау саясатының қадамдарын көреміз.

1752 жылдың жаз айында Петропавл бекінісінің негізі қаланған соң, осы өңірге патша өкіметі қоныстану саясатын жүргізе бастады. Еуропалық және орталық Ресей қалаларынан орыс, татар, грек көпестері ағылып жатты. Қазақ-орыс қатынастары жаңа даму деңгейіне көтерілді. 1759 жылы Петропавл бекінісінде жәрмеңкелер ашыла бастады.

Осыған орай Қазақстанның Солтүстігіндегі әскери шептердің құрылысы Қазақстан мен Ресей арасындағы сауда-саттық қарым-қатынастың дамуына жол ашқанын көреміз. Сонымен қатар, Орта Азия елдерімен сауда-саттық жасауға патша өкіметіне өз септігін тигізді.

Ресей империясы қазақ даласында бекініс және әскери форпостарды сала отырып отарлау саясатын жүзеге асырды. Ал Қазақ хандығы болса біртіндеп өз егемендігінен айырыла бастады және Ресей империясының отарын айналды.

Қазақстан тәуелсіз ел аттанған соң өз тарихына деген бетбұрыс басталды. Тарихшы ғалымдарымыз Ресей, Қытай, Парсы және басқа да шет ел архивтарындағы Қазақстан тарихына қатысты деректерді зерттеп зерделеу барсында, көптеген құнды деректертер елімізге жеткізілді. Осы деректер тарихи шындықты ашуға мүмкіндік беруде.

Әдебиеттер мен деректер тізімі

- Айдарова Х. Чокан Валиханов: Казахский филиал академии наук ССР, КазОГИЗ. – Алма-ата, 1945. – 193 с.
- Андреев И.Г. Описание Средней орды киргиз-кайсаков. – Алматы: Ғылым, 1998. – 280 с.
- Гумилев Л.Н. Древняя Русь и Великая степь. – Москва: Мысль, 1993. – 781 с.
- История Казахстана русских источниках XVI-XX веков 6 том. П 90 Путевые дневники и служебные записки о поездках по казахским степям. XVIII. Составители Ерофеева И.В., Жанаев Б.Т. – Алматы: Дайк-Пресс, 2007. – 516 с.
- Катанаев Г.Е. Киргизский вопрос в Сибирском казачьем войске. – Омск, 1904. – 32 с.
- Күзембайұлы А., Әбіл Е. Сібірдегі керейлер мемлекеті // Қазақ тарихы, 2015. – № 6. –13-16 б.
- Лебедев В. Из истории сношений казахов с царской Россией в XVIII в. // Красный архив. – 1936. – № 5.
- Левшин А.И. Описание киргиз-казачьих, или киргиз-кайсацких орд и степей. – Алматы: Санат, 1996. – 656 с.
- Ремезовская летопись: летопись Сибирская: исследование, текст и перевод: науч. – справ. – Тобольск: Возрождение Тобольска, 2006. – 167 с.
- Семенов А.И. Город Петропавловск за 200 лет (1752-1952 гг) Исторический очерк. – Петропавловск, 2010. – 190 с.
- Скайлер Ю. Түркістан. Орыс Түркістаны, Қоқан, Бұхара және Құлжаға саяхат жазбалары. В кн.: Қазақтар шетел әдебиетінде. – Алматы: Атамұра, Қазақстан, 1994. – 240 б.
- Словцов П.А. Историческое обозрение Сибири. – Санкт-Петербург, 1886. – Кн.1. 326 с.; – Кн. 2. – 364 с.
- СКОММ 158-к., 1-т, 328-ис.
- Соловьев С.М. История России с древнейших времен. – Москва: Мысль, 1988. – 797 с.
- Тайшыбай З.С. Қазақтың ханы – Абылай, Т.2. – Алматы, «Ел-шежірее», 2011. 3 б.
- Туманшин К.М. История развития Петропавловска и его уезда: автореф. ... канд. ист. наук. – Алма-Ата, 1960. – 24 с.
- Фальк И.П. Записки путешествия академика И.П. Фалька. Полное собрание ученых путешествий по России, издаваемое Императорской Академией наук. – Санкт-Петербург, 1824. Т.6. – 499 с.

References

- Aidarova H. Chokan Valihanov: Kazahskii filial akademii nauk SSR, Kazogiz. – Alma-ata, 1945. – 193 s. [in Russian]
- Andreev I.G. Opisanie Srednei ordy kirgiz-kaisakov. – Almaty: Gylym, 1998. – 280 s. [in Russian]
- Gymilev L.N. Drevnaya Rus i Velikaia step. – Moskva: Mysl, 1993. – 781 s. [in Russian]
- Istoria Kazahstana rysskikh istochnikakh XVI-XX vekov 6 tom. P 90 Pytevye dnevniki i slujebnye zapiski o poezdках po kazahskim stepam. XVIII. Sostaviteli Erofeeva I.V., Janaev B.T. – Almaty: Daik-Pres, 2007. – 516 s. [in Russian]
- Katanaev G.E. Kirgizskii vopros v Sibirskom kazachem voiske. Omsk, 1904. 32 s. [in Russian]
- Kuzembauuly A., Abil E.. Sibirdegi kereiler memleketi // Qazaq tarıhy, 2015. –№ 6. –13-16 b. [in Kazakh]
- Lebedev V. Iz istorii snoshenu kazahov s sarskoi Rossiei v XVIII v. Krasnyi arhiv. – 1936. – № 5. [in Russian]
- Levshin A.I. Opisanie kirgiz-kazachih, ili kirgiz-kaisaskih ord i stepei. – Almaty: Sanat, 1996. – 656 s. [in Russian]
- Remezovskaya letopis: letopis Sibirskaya: issledovanie, tekst i perevod: nauch. – sprav. – Tobolsk: Vozrojenie Tobolska, 2006. – 167 s. [in Russian]
- Semenov A.I.. Gorod Petropavlovsk za 200 let (1752-1952 vv) Istoricheskii ocherk. – Petropavlovsk, 2010. – 190 s. [in Russian]
- Skailer Iy. Turkistan. Orys Turkistany, Qoqan, Buhara jane Quljağa saiahat jazbalary. V kn.: Qazaqtar shetel ádebiyetinde. – Almaty: Atamura, Qazaqstan, 1994. –240 b. [in Kazakh]
- Slovsov P.A. Istoricheskoe obozrenie Sibiri. – Sankt-Peterbýrg, 1886. Kn.1. 326 s.; Kn. 2. – 364 s. [in Russian]
- SQOMM 158-q., 1-t, 328-is.
- Solovev S.M. Istoria Rossi s drevneishih vremen. – Moskva: Mysl, 1988. – 797 s. [in Russian]
- Taishybai Z.S. Qazaqtyń hany – Abylai, T.2. – Almaty: El-shejiree, 2011. 3 p. [in Kazakh]
- Tymanshin K.M. Istoria razvıtia Petropavlovskaya i ego yeza: avtoref. ... kand. ist. nauk. – Alma-Ata, 1960. – 24 s. [in Russian]
- Falk I.P. Zapiski pyteshestvia akademika I.P. Falka. Polnoe sobranie ychenyh pyteshestvii po Rossii, izdavaemoe Imperatorskoi Akademiei nauk. – Sankt-Peterbýrg, 1824. T.6. – 499 s. [in Russian]

МАЗМҰНЫ

Абдилдабекова А.М., Телеуова Э.Т., Кабдолдина К.К. РЕСЕЙ ИМПЕРИЯСЫНЫҢ САЯСАТЫ АЯСЫНДАҒЫ МЕТРОПОЛИЯ МЕН КОЛОНИЯНЫҢ АРАҚАТЫНАСЫ	5
Абылхожин Ж.Б. ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУДЫҢ ЖҰМЫС КҮШІ.....	18
Абылхожин Ж.Б., Крупко И.В. ДӘУІРІНДЕГІ ТАРИХИ ЖАДТЫҢ ДИАЛЕКТИКАСЫ.....	31
Айтқазина М.М., Шамшиева Г.С. ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ АРДАГЕРЛЕРІНІҢ ӘСКЕРИ МҰРАСЫ	40
Алғожаева Н.С., Шашаев Ә.А., Зикирбаева В.С. МҰРАЖАЙ ТОПТАМАЛАРЫНДАҒЫ ФОТОМАТЕРИАЛДАРДЫҢ ДЕРЕКТЕМЕЛІК МАҢЫЗЫ.....	51
Арпова А.Д. МАРАТ МҰҚАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ОРТА ЖҮЗ РУЛАРЫНЫҢ ТАРАЛУ АЙМАҚТАРЫ.....	62
Ахметжанова А.Т. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЙЕЛДЕР ҚОЗҒАЛЫСЫ ТАРИХЫНАН.....	71
Әлімбаев Қ.С. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДӘУІРІНДЕГІ ЭЛИТА МЕН ХАЛЫҚТЫҢ ДІНИ ҰСТАНЫМДАРЫ (Ибн Рузбихан және Мұхаммед Әуез еңбектері бойынша).....	81
Әминов Т.М. ҚАЗАҚСТАННЫҢ БОЛАТ МАГИСТРАЛЬДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕРІ (ТАРИХИ КӨЗҚАРАС).....	91
Әміржанова Н.С. ЛАТЫН ӘЛПБИЛІ ҚАЗАҚ ЖАЗУЫНЫҢ ТАРИХИ ТАҒЫЛЫМЫ: ШЕТТІЛДІК СӨЗДЕРДІҢ ЖАЗЫЛУЫ (1929-40 жж.).....	112
Әшім Б.Ә. ДОҒЫЗТАУДАҒЫ БЕСБАЙ ЖӘНЕ ИЗЕНАҒАШ ДІНИ-ТҮРҒЫН КЕШЕНДЕРІНІҢ МЕШІТТЕРІ.....	126
Джолдыбаева У.М., Қозыбақова Ф.А. ЖАҒАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН МЕН ОРТАЛЫҚ АЗИЯ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ ЭКОЛОГИЯ САЛАСЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ.....	134
Жаппасов Ж.Е., Тасилова Н.А., Кулмесканова С.С. ТӘУЕКЕЛ ХАННЫҢ БИЛГІ ТҰСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ-ОРЫС ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРЫ.....	146
Жұматов Д.С. ІС ҚАҒАЗДАРЫН ЖҮРГІЗУДІ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ КӨШІРУ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ЗАРДАПТАРЫ.....	161
Закарья Р. 1920-1930 ЖЖ. ШЕТЕЛДІК САЯСИ ЖӘНЕ ЕҢБЕК МИГРАНТТАРЫНА ҚАТЫСТЫ КЕҢЕС ОДАҒЫНЫҢ САЯСАТЫ	169
Ибраева А.Ф., Темірханова Ә.С. XVIII ҒАСЫРДАҒЫ РЕСЕЙ ӨКІМЕТІНІҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОЛТҮСТІК АЙМАҒЫНДАҒЫ САЯСИ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАДАМДАРЫ	177
Ибраева А.Ф., Темірханова Ә.С. XIX ҒАСЫРДАҒЫ ПЕТРОПАВЛ ҚАЛАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭТНИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ.....	191
Ибраева А.Ф., Темірханова Ә.С. XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН	202
Ибраева А.Ф., Темірханова Ә.С. КЕҢЕСТІК БІЛІК ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӨКІМШІЛІК-ТЕРРИТОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ (XX ғ. бас. Солт. Қазақстан өңірі мысалында).....	216
Ибраева А.Ф., Темирханова А.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОЛТҮСТІК ӨңІРІН ЗЕТТЕУДІҢ ТАРИХНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	233
Иембекова М.О., Божеева Б.З. ҚАЗАҚСТАН-ӘЗЕРБАЙЖАН: ӨЗАРА ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ӘЛЕУЕТІ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	244
Кабдушев Б.Ж., Құдайбергенұлы Б. ҚАЗАҚСТАН ӨНЕРКӘСІБІН ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУ ЖЫЛДАРЫНДА ЖӘНЕ НЫҒМЕТ НҰРМАҚОВ (1924-29 жж.).....	258

Кәрібаев Б.Б., Нұрғазина Н.Д. ӨЗ-ЖӘНІБЕК ХАННЫҢ ТАРИХИ ТҮЛҒАСЫ (шығыс нарративтері мен қазақтың шежіре аңыздары негізінде).....	274
Қалыбекова М.Ч. ЖАЗАЛАНҒАН ХАЛЫҚТАР: ҚАЗАҚ ЖЕРІНЕ ХАЛЫҚТАРДЫ ДЕПОРТАЦИЯЛАУ ТАРИХЫНАН.....	295
Қанағатова Н. ТҰРМЫС-САЛТ ЖЫРЛАРЫНЫҢ ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ НҮСҚАЛАРЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДЕНИ КОНТЕКСТІ.....	312
Қасенова А.Д., Құрманқұлов Ж., Сүйіндікова М.Қ., Утубаев Ж.Р. ҮНІРЕК ҒИБАДАТХАНАСЫНА ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ АЛҒАШҚЫ ҚОРТЫНДЫЛАРЫ.....	327
Құдайбергелұлы Б., Кабдушев Б.Ж., Қозыбаева М.М. ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ПАВЛОДАР ҚАЛАСЫ.....	337
Құрманалиева А.Д., Хумархан Ж. ӘЛЕУМЕТТІК ТОП ҰҒЫМЫ АЯСЫНДА ДІНИ ЖАМАҒАТТАРДЫҢ ПАЙДА БОЛУЫ МӘСЕЛЕСІ.....	352
Мұқаметханұлы Н., Бейсенбаев О. COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫ ЖАҒДАЙЫНДА «БІР БЕЛДЕУ – БІР ЖОЛ» ИНИЦИАТИВАСЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ СЫН-ҚАТЕРІ	368
Мұхатова О. ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДАҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР ТАРИХЫНЫҢ ПОСТКЕҢЕСТІК КЕЗЕҢДЕ ЗЕРТТЕЛУІ (1992-2019 жж.).....	378
Өмірбекова Ж. ЕУРАЗИЯ КӨШПЕЛДЕРІНІҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ АЛҒЫШАРТТАРЫ	390
Садвокасова З.Т., Мухатова О.Х. XIX ҒАСЫРДА ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ХАЛЫҚ КӨТЕРІЛІСТЕРІНІҢ ЖЕТЕКШІЛЕРІ (ресейлік мерзімді баспасөз материалдары бойынша).....	402
Сарыбаев М., Диканбаева А. ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚАЗАҚ-ФРАНЦУЗ ҚАТЫНАСТАРЫНДАҒЫ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ БІЛІМ САЛАСЫ.....	411
Сұлтангазы Г.Ж., Мукатаева Л.К. ЗАМАНАУИ ҚАЗАҚСТАН ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ТАРИХИ ЖАДЫ: ҚАҒАРМАНДАР МЕН ІШКІ МӘНДЕРДІ ІЗДЕУ	420
Толамисов А.Ғ., Айдынбекұлы А. ПАТРИОТИЗМ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	429
Тоқтабай А.У. ҒҰНДАРДЫҢ АТТЫ ӨСКЕРЛЕРІ.....	439
Тоқтабай А.У. ҚАЗАҚТЫҢ АЛҒАШҚЫ КӘСІПҚОЙ ЭТНОГРАФТАРЫНЫҢ БІРІ ҚҰСАЙЫН ТӘКЕЖАНҰЛЫ.....	452
Тоқтабай А.У., Карамендина М.Ө. ТАШКЕНТ ҚАЛАСЫНДАҒЫ МАЛ ПІРЛЕРІНЕ ҚАТЫСТЫ ҒҰРЫПТЫҚ ЕСКЕРТКІШТЕР (ЗЕҢГІ БАБА, ШОПАН АТА МАЗАРЛАРЫ).....	460
Тулешова У.Ж., Галимов Е.А. ҚАЗАҚ ДВОРЯНДЫҒЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ: XIX ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ӨЗГЕРІСТЕР ТУРАЛЫ.....	472
Уалтаева А.С., Бидахметова Ш.Б. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЭТНОСАРАЛЫҚ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ МЕХАНИЗМДЕРДІ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ	483
Уалтаева А.С., Пернекулова М. ЭТНОСАРАЛЫҚ ТӨЗІМДІЛІКТІ НЫҒАЙТУДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ РӨЛІ.....	492
Ужкенов Е.М., Шотанова Г.А. ӨТКЕН ҒАЛАМДЫҚ ПАНДЕМИЯҒА ШОЛУ: ИНФЕКЦИЯЛАР ЖӘНЕ ТАРИХИ ҮДЕРІСТІҢ ЖАЛПЫ БАРЫСЫ	502
Уралбаева Ж. Г.А. КУШАЕВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН АРХЕОЛОГИЯСЫ (Г.А. Кушаевтың 95 жылдығына арналған).....	515

Шалғынбай Ж. КЕҢЕС ДӘУІРІНЕ ДЕЙІНГІ ҚАЗАҚ КӨРКЕМ ӘДЕБИЕТ БАСЫЛЫМДАРЫ.....	523
Шалекенов М.У. ОРТАҒАСЫРДАҒЫ БАЛАСАҒҰН ЭТИМОЛОГИЯСЫ.....	536
Шапиева Г. ҚЫТАЙДАҒЫ МИГРАЦИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕРДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (XX ғ. аяғы – XXI ғ. басы).....	548
Шаяхметов Н.У., Байшов Б.Б., Четин Нур КАСПИЙ ТЕҢІЗІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІН АЙҚЫНДАУ: ТАРИХ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢ.....	560
Шілдебай С.Қ. ҚАЗАҚ АКСР ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫНАН.....	583

СОДЕРЖАНИЕ

Абдилдабекова А.М., Телеуова Э.Т., Кабдолдина К.К. ВЗАИМООТНОШЕНИЯ МЕТРОПОЛИИ И КОЛОНИИ В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИКИ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ.....	5
Абылхожин Ж.Б. РАБОЧАЯ СИЛА ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ.....	18
Абылхожин Ж.Б., Крупко И.В. ДИАЛЕКТИКА ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ В ЭПОХУ АРХЕОМОДЕРНА.....	31
Айтказина М.М., Шамшиева Г.С. ВОЕННОЕ НАСЛЕДИЕ ВЕТЕРАНОВ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ	40
Алгожаева Н.С., Шашаев А.К., Зикирбаева В.С. ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКАЯ ЗНАЧЕНИЕ ФОТОМАТЕРИАЛОВ В КОЛЛЕКЦИЯХ МУЗЕЕВ.....	51
Арпова А.Д. ТЕРРИТОРИЯ РАССЕЛЕНИЯ ПЛЕМЕН И РОДОВ СРЕДНЕГО ЖУЗА В ТРУДАХ М.МУКАНОВА	62
Ахметжанова А.Т. ИЗ ИСТОРИИ ЖЕНСКОГО ДВИЖЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	71
Алимбаев К.С. РЕЛИГИОЗНЫЕ ВОЗЗРЕНИЯ ЭЛИТЫ И МАССЫ КОЧЕВНИКОВ К ЭПОХУ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА (по трудам Ибн Рузбихана и Мухаммада Аваза).....	81
Аминов Т.М. ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ СТАЛЬНЫХ МАГИСТРАЛЕЙ КАЗАХСТАНА (ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ).....	91
Амиржанова Н.С. ИСТОРИЯ КАЗАХСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ НА ОСНОВЕ ЛАТИНСКОЙ ГРАФИКИ: НАПИСАНИЕ ИНОЯЗЫЧНЫХ СЛОВ (1929-1940 гг.).....	112
Ашим Б.А. МЕЧЕТИ КУЛЬТОВО-ЖИЛИЩНЫХ КОМПЛЕКСОВ БЕСБАЙ И ИЗЕНАГАШ В ДОНЫЗТАУ	126
Джолдыбаева У.М., Козыбакова Ф.А. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАЗАХСТАНА И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ.....	134
Жаппасов Ж.Е., Тасилова Н.А., Кулмесканова С.С. КАЗАХСКО-РУССКИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ВО ВРЕМЕНА ПРАВЛЕНИЯ ТАУЕКЕЛ ХАНА.....	146
Жуматов Д.С. ВВЕДЕНИЕ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА В ДЕЛОПРОИЗВОДСТВО: ПРОБЛЕМЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ.....	161
Закарья Р. ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО СОЮЗА ПО ОТНОШЕНИЮ К ИНОСТРАННЫМ ПОЛИТИЧЕСКИМ И ТРУДОВЫМ МИГРАНТАМ В ПЕРИОД 1920–1930 гг.....	169
Ибраева А.Г., Темирханова А.С. ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ШАГИ РОССИЙСКОЙ ВЛАСТИ В СЕВЕРНОМ РЕГИОНЕ КАЗАХСТАНА В XVIII ВЕКЕ (на основе материалов по истории г. Петропавловска).....	177
Ибраева А.Г., Темирханова А.С. СОЦИАЛЬНО-ЭТНИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ГОРОДА ПЕТРОПАВЛОВСКА В XIX ВЕКЕ.....	191
Ибраева А.Г., Темирханова А.С. СЕВЕРНЫЙ КАЗАХСТАН В НАЧАЛЕ XX ВЕКА.....	202
Ибраева А.Г., Темирханова А.С. АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ КАЗАХСТАНА В СИСТЕМЕ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ (на примере Северного региона Казахстана в начале XX века).....	216
Ибраева Г., Темирханова А.С. ВОПРОСЫ ИСТОРИОГРАФИИ СЕВЕРНОГО РЕГИОНА КАЗАХСТАНА.....	233
Иембекова М.О., Бюжеева Б.З. КАЗАХСТАН-АЗЕРБАЙДЖАН: ПОТЕНЦИАЛ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ВЗАИМНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА	244
Кабдушев Б.Ж., Құдайбергелулы Б. Н. НУРМАКОВ И ВОССТАНОВЛЕНИЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ КАЗАХСТАНА В 1924-1929 гг.....	258

Карибаев Б.Б., Нуртазина Н.Д. ИСТОРИЧЕСКАЯ ФИГУРА КАЗАХСКОГО ХАНА АЗ-ДЖАНИБЕКА (на основе восточных нарративов и генеалогических мифов казахов).....	274
Калыбекова М.Ч. НАКАЗАННЫЕ НАРОДЫ: ИЗ ИСТОРИИ ДЕПОРТАЦИИ НАРОДОВ В КАЗАХСТАН.....	295
Канагатова Н. ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНЫЙ КОНТЕКСТ ТЕКСТОВ НАРОДНЫХ И СОВРЕМЕННЫХ БЫТОВЫХ-ОБРЯДОВЫХ ПЕСЕН	312
Касенова А.Д., Курманкулов Ж., Суяндикова М.К., Угубаев Ж.Р. ПЕРВОНАЧАЛЬНЫЕ ИТОГИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ РАБОТ НА СВЯТИЛИЩЕ УНИРЕК	327
Кудайбергелды Б., Кابدусев Б. Ж., Козыбаева М.М. ГОРОД ПАВЛОДАР В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ.....	337
Курманалиева А.Д., Хумархан Ж. ПРОБЛЕМА ВОЗНИКНОВЕНИЯ РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЩИН В КОНЦЕПЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ ГРУПП.....	352
Мукаметханулы Н., Бейсенбаев О. ВЫЗОВЫ В РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВЫ «ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ» В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19.....	368
Мухатова О. ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНЫХ ДВИЖЕНИЙ В КАЗАХСКОЙ СТЕПИ В ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД (1992-2019 гг.).....	378
Омирбекова Ж. ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОЭКОЛОГИЧЕСКИХ ТРАДИЦИЙ КОЧЕВНИКОВ ЕВРАЗИИ (по материалам российских исследователей XVIII в.).....	390
Садвокасова З.Т., Мухатова О.Х. ПРЕДВОДИТЕЛИ НАРОДНЫХ ВОССТАНИЙ В КАЗАХСТАНЕ XIX ВЕКА.....	402
Сарыбаев М., Диканбаева А. КАЗАХСТАНСКО-ФРАНЦУЗСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРЕ КУЛЬТУРЫ И ОБРАЗОВАНИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	411
Султангазы Г.Ж., Мукатаева Л.К. ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА: ПОИСКИ ГЕРОЕВ И СМЫСЛОВ	420
Толамисов А. Г., Айдынбекулы А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ПАТРИОТИЗМА	429
Токтабай А.У. КОННИЦА ГУННОВ.....	439
Токтабай А.У. ОДИН ИЗ ПЕРВЫХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЗАХСКИХ ЭТНОГРАФОВ К. ТАКЕЖАНУЛЫ.....	452
Токтабай А.У., Карамендина М.О. КУЛЬТОВЫЕ ПАМЯТНИКИ ТАШКЕНТА, СВЯЗАННЫЕ С ПОКРОВИТЕЛЯМИ ЖИВОТНЫХ.....	460
Тулешова У.Ж., Галимов Е.А. ИССЛЕДОВАНИЕ КАЗАХСКОГО ДВОРЯНСТВА: О СОЦИАЛЬНОМ ПРЕОБРАЗОВАНИИ СТЕПИ В 19 ВЕКЕ	472
Уатаева А.С., Бидахметова Ш.Б. ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	483
Уалтаева А.С., Пернекулова М. РОЛЬ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА В УКРЕПЛЕНИИ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ.....	492
Ужкенов Е.М., Шотанова Г.А. ОБЗОР ПРОШЛЫХ МИРОВЫХ ПАНДЕМИЙ: ИНФЕКЦИИ И ОБЩИЙ ХОД ИСТОРИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА.....	502
Уралбаева Ж. Г.А. КУШАЕВ В АРХЕОЛОГИИ КАЗАХСТАНА (к 95-летию Г. А. Кушаева).....	515
Шалгынбай Ж. КАЗАХСКАЯ ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА В ИЗДАНИЯХ ДОСОВЕТСКОГО ПЕРИОДА.....	523

Шалекенов М.У. ЭТИМОЛОГИЯ СРЕДНЕВЕКОВОГО БАЛАСАГУНА.....	536
Шапиева Г. ОСОБЕННОСТИ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В КИТАЕ (конец XX – начало XXI вв.).....	548
Шаяхметов Н.У., Байшов Б.Б., Четин Нур ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРАВОВОГО СТАТУСА КАСПИЙСКОГО МОРЯ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ	560
Шилдебай С.К. ИЗ ИСТОРИИ СТАНОВЛЕНИЯ СИСТЕМЫ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В КАЗАХСКОЙ АССР	583

CONTENTS

Abdildabekova A.M., Teleuova E.T., Kabdoldina K.K. RELATIONS BETWEEN THE MOTHER COUNTRY AND THE COLONY IN THE CONTEXT OF THE POLICY OF THE RUSSIAN EMPIRE	5
Abylkhozhin Zh.B. LABOR FORCE OF THE INDUSTRIALIZATION.....	18
Abylkhozhin Zh.B., Krupko I.V. DIALECTICS OF HISTORICAL MEMORY IN THE AGE OF ARCHAEOLOGICAL.....	31
Aytkazina M.M., Shamshieva G.S. MILITARY HERITAGE OF THE GREAT PATRIOTIC WAR VETERANS.....	40
Algojaeva N.S., Shashaev A.K., Zikirbaeva V.S. SOURCE OF PHOTOGRAPHY IN MUSEUM COLLECTIONS	51
Arepova A.D. TERRITORY OF DISTRIBUTION OF MIDDLE ZHUZ'S NOMADIC TRIBES IN THE WORKS OF M. MUKANOV.....	62
Ahmetzhanova A.T. FROM THE HISTORY OF THE WOMEN'S MOVEMENT IN KAZAKHSTAN.....	71
Alimbayev K.C. RELIGIOUS VIEWS OF THE ELITE AND THE MASS OF NOMADS IN THE ERA OF THE KAZAKH KHANATE (based on the works of Ibn Ruzbihan and Muhammad Avaz).....	81
Aminov T.M. MAIN STAGES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN'S RAILWAY MAIN LINES (HISTORICAL ASPECT).....	91
Amirzhanova N.S. HISTORY OF KAZAKH WRITING BASED ON THE LATIN ALPHABET: THE WRITING OF FOREIGN WORDS (1929-1940s).....	112
Ashim B.A. MOSQUES OF BESBAY AND IZENAGASH RELIGIOUS-RESIDENTIAL COMPLEXES IN DONYZTAU.....	126
Dzholdybaeva U.M., Kozybakova F.A. ENVIRONMENTAL COOPERATION BETWEEN KAZAKHSTAN AND CENTRAL ASIA COUNTRIES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION	134
Zhappasov Zh.E., Tasylova N.A., Kylmeskanova S.S. KAZAKH-RUSSIAN DIPLOMATIC RELATIONS DURING THE REIGN OF TAUHEL KHAN.....	146
Zhumatov D.S. INTEGRATION OF THE KAZAKH LANGUAGE IN OFFICE WORK: PROBLEMS AND CONSEQUENCES.....	161
Zakarya R. POLICY OF THE SOVIET UNION REGARDING FOREIGN POLITICAL AND LABOR MIGRANTS IN THE PERIOD OF 1920-1930.....	169
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S. POLITICAL AND ECONOMIC STEPS OF THE RUSSIAN GOVERNMENT IN THE NORTHERN REGION OF KAZAKHSTAN XVIII CENTURY (Based on the materials of Petropavlovsk history).....	177
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S. SOCIO-ETHNIC SITUATION OF THE CITY OF PETROPAVLOVSK IN THE XIX CENTURY	191
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S. NORTH KAZAKHSTAN AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY.....	202
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S. ADMINISTRATIVE AND TERRITORIAL ISSUES OF KAZAKHSTAN IN THE SOVIET SYSTEM (on the example of the Northern region of Kazakhstan in the early twentieth century).....	216
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S. HISTORICAL ISSUES OF RESEARCH OF THE NORTHERN REGION OF KAZAKHSTAN	233
Iyembekova M.O., Buzheeva B.Z. KAZAKHSTAN-AZERBAIJAN: POTENTIAL AND CURRENT STATE OF MUTUAL COOPERATION.....	244

Kabdushev B.Zh., Kudaibergenuly B.	
N. NURMAKOV AND RESTORATION OF KAZAKHSTANI INDUSTRY IN 1924-1929.....	258
Karibayev B.B., Nurtazina N.D.	
HISTORICAL FIGURE OF KAZAKH KHAN AZ-JANIBEK (based on the eastern narratives and genealogical myths of Kazakhs).....	274
Kalybekova M.Ch.	
PUNISHED PEOPLES: FROM THE HISTORY OF DEPORTATION OF PEOPLES IN KAZAKHSTAN.....	295
Kanagrova N.	
HISTORICAL AND CULTURAL CONTEXT OF TEXTS OF FOLK AND MODERN HOUSEHOLD-RITUAL SONGS.....	312
Kasenova A.D., Kurmankulov Zh., Suyundikova M.K., Utubayev Zh.R.	
INITIAL RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL WORK IN THE SANCTUARY OF UNIREK	327
Kudaibergenuly B., Kabdushev B.Z., Kozybayeva M.M.	
PAVLODAR IN THE YEARS OF THE GREAT PATRIOTIC WA	337
Kurmanaliyeva A.D., Khumarkhan Zh.	
THE PROBLEM OF THE ESTABLISHMENT OF RELIGIOUS COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF THE CONCEPT OF SOCIAL GROUPS.....	352
Mukametkhanuly N., Beisenbayev O.	
CHALLENGES IN THE IMPLEMENTING OF «ONE BELT, ONE ROAD» INITIATIVE IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC	368
Mukhatova O.	
STUDY OF THE HISTORY OF NATIONAL LIBERATION MOVEMENTS IN THE KAZAKH STEP IN THE POST-SOVIET PERIOD (1992-2019).....	378
Omirbekova Zh.	
BASES OF FORMATION OF ETHNO-ECOLOGICAL TRADITIONS OF NOMADS OF EURASIA (based on materials from Russian researchers of the eighteenth century).....	390
Sadvokasova Z.T., Muhatova O.Kh.	
THE LEADERS OF THE POPULAR UPRISINGS IN KAZAKHSTAN OF THE XIX CENTURY (based on the materials of the Russian periodical press).....	402
Sarybayev M., Dikanbayeva A.	
KAZAKH - FRENCH RELATIONS IN THE FIELD OF CULTURE AND EDUCATION AT THE PRESENT STAGE...411	
Sultangazy G.Zh., Mukataeva L.K.	
HISTORICAL MEMORY IN THE CONDITIONS OF MODERN KAZAKHSTAN: SEARCH FOR HEROES AND MEANINGS.....	420
Tolamissova A.G., Aidynbekuly A.	
THEORETICAL ASPECTS OF THE PROBLEM OF PATRIOTISM.....	429
Toktabay A.U.	
CAVALRY OF THE HUNS.....	439
Toktabay A.U.	
ONE OF THE FIRST PROFESSIONAL KAZAKH ETHNOGRAPHERS K. TAKEZHANULY.....	452
Toktabay A.U., Karamendina M.O.	
THE CULT MONUMENTS OF TASHKENT, ASSOCIATED WITH PROTECTORS OF ANIMALS (SHRINES ZENGI BABA, SHOPAN ATA).....	460
Tuleshova U., Galimov Y.	
RESEARCHING THE KAZAKH NOBILITY: ABOUT SOCIAL CHANGES IN THE 19TH CENTURY STEPPE.....	472
Ualtayeva A.S., Bidakhmetova Sh.B.	
WAYS TO IMPROVE INSTITUTIONAL INTERETHNIC MECHANISMS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	483
Ualtayeva A.S., Pernekulova M.	
STRENGTHENING INTERETHNIC TOLERANCE	492
Uzhkenov E.M., Shotanova G.A.	
OVERVIEW OF THE PAST GLOBAL PANDEMICS: INFECTIONS AND THE OVERALL COURSE OF THE HISTORICAL PROCESS.....	502

Uralbayeva Zh.	
G.A. KUSHAEV IN ARCHEOLOGICAL SCIENCE OF KAZAKHSTAN (to G. A. Kushayev's 95 year).....	515
Shalgynbay J.	
KAZAKH ART LITERATURE IN PUBLIC PUBLICATIONS	523
Shalekenov M.U.	
ETHYMOLOGY OF THE MEDIEVAL BALASAGUN	536
Shapiyeva G.	
FEATURES OF MIGRATION PROCESSES IN CHINA (late XX–early XXIcenturies).....	548
Shayakhmetov N., Baishov B., Çetin Nur	
DETERMINATION OF THE LEGAL STATUS OF THE CASPIAN SEA: HISTORY AND MODERNITY	560
Shildebay S.	
FROM THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE HEALTHCARE SYSTEM IN THE KAZAKH ASSR.....	583

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2020. 2(22)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.06.2020.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй